

NEKA PITANJA IZ RADA ORGANIZACIJE SAVEZA KOMUNISTA U JNA

Komunistička partija Jugoslavije, odnosno Savez komunista je oduvek poklanjao veliku pažnju svojim organizacionim pitanjima. Osam statuta i kongresa rečito govori o tome kao i o borbi koju je Partija vodila za idejno jedinstvo i čvrstinu svojih redova, za primenu marksističko-lenjinističkih principa.¹

Uspešno savlađujući mnoge teškoće na putu svoga razvitka, Partija je neprekidno idejno i organizaciono jačala. U njoj su stalno i sve više dolazile do izražaja snage koje su dosledno stajale na pozicijama klasne borbe, slobodne od krutih dogmi i »većitih istina«. Dolazak druga Tita na čelo Partije značio je konačnu pobjedu ovih snaga. Tako je ona spremno dočekala zadatke koje je na sebe preuzela u revoluciji. Nove organizacione probleme u periodu oslobodilačkog rata, vezane za stvaranje partijskih organizacija i rukovodstava u partizanskim odredima i jedinicama NOVJ Partija je stvaralački rešavala.² Posebnu pažnju pri tom je posvetila izgradnji organizacija KPJ u jedinicama NOV. Pri tome je uzimala u obzir konkretne uslove u kojima su se razvijale i delovale jedinice NOVJ, osobenosti vojne organizacije i odnose koji u vezi s tim postoje, a ogledaju se u visokom stepenu centralizacije u rukovođenju i strogoj subordinaciji. CK KPJ je bio ovlašćen da u okviru Statuta i uobičajene prakse u Partiji reguliše sva pitanja organizacione prirode u organizaciji u Armiji.

Rukovođenje organizacijom SK u armiji. U partizanskim odredima i jedinicama NOVJ partijske organizacije su bile vezane za opštinska, sreska, okružna, oblasna i druga partijska rukovodstva na teritoriji gde su delovale. Partijskim organizacijama u jedinicama kojima je Vrhovni štab neposredno komandovao i koje su rešavale osnovna pitanja naše revolucije (grupa proleterskih brigada, kasnije divizija i korpusa), direktno je rukovodio CK SKJ. Nad ostalima on je ostvarivao uvid i uticaj ne samo »redovnim putem«, preko nadležnih partijskih rukovodstava, već i neposredno preko politodjela koji su postojali u brigadama, a kasnije i u divizijama.

Partijskim radom su rukovodili zamenici komesara, koji su ujedno bili sekretari čelija u četama, sekretari biroa u bataljonima, odnosno sekretari komiteta u brigadama i divizijama. Zamenici komesara su na osnovu prethodne saglasnosti nadležnog komiteta KPJ određivani naredbama viših komandi. Zamenici u brigadama i divizijama su kao par-

¹ Značajnu ulogu u tome su do rata imali IV kongres u Drezdenu, a posebno V zemaljska konferencija u Zagrebu 1940. godine.

² A. Ranković, *Proleter br. 16*, od decembra 1942. godine.

tijski rukovodioci imenovani od CK KPJ, nacionalnih CK, odnosno pokrajinskih i oblasnih komiteta za koje su njihove jedinice bile partijski vezane. Pored toga, politodjeli pri brigadama, a kasnije i pri divizijama, kao organi CK KPJ ili nacionalnih partijskih rukovodstava, pružali su veliku pomoć organizacijama KPJ tih jedinica u sprovođenju linije Partije, u izgrađivanju partijske organizacije i SKOJ-a, a time u opštem snaženju i razvitku jedinica.

Međutim, razvijen unutarpartijski život, koji je omogućavao svakom članu KP da utiče na sva pitanja života i rada jedinica, uključujući tu i pravo kritike izvršavanja borbenih zadataka — bio je, u stvari, osnova izvanrednog jedinstva misli, volje i akcije komunista i jedinica.

Stvaranje sve krupnijih vojnih formacija i povoljna vojno-politička situacija uticali su da operacije NOVJ sve više dobijaju karakter »regularnog rata«, pa je komandovanje i rukovođenje jedinicama postepeno i u sve većoj meri centralizovano. U skladu s tim i rukovođenje organizacijama KPJ u jedinicama NOVJ preuzimao je neposredno na sebe CK KPJ. Prerastanje NOV u Jugoslovensku armiju, jedinstvenu oružanu snagu svih naroda Jugoslavije nametalo je potrebu da i CK KPJ 1945. godine preuzme rukovođenje celokupnom organizacijom KPJ u našoj vojsci. To je ostvarivao preko partijskih rukovodilaca koje je imenovao. Samo u brigadama i njima odgovarajućim jedinicama birani su partijski komiteti koji su rukovodili osnovnim organizacijama, a bili vezani za rukovodioce viših jedinica. Partijski rukovodioci, istovremeno i politički komesari jedinica, bili su ravni komandantima. Njima su bili potčinjeni politički organi u komandama, koji su se uglavnom bavili partijskim radom, kao pomoćni organi partijskog rukovodioca. Članovi političkog odseka brigade bili su istovremeno i članovi brigadnog komiteta. Sekretar komiteta bio je politički komesar brigade.

Odlukom CK KPJ od 10. avgusta 1945. godine, postavljeno je da se u osnovnim organizacijama biraju sekretari, njihovi zamenici, odnosno sekretarijati, a u brigadama komiteti. Početkom 1948. godine donesena je odluka da se umesto Komiteta na partijskim konferencijama delegata osnovnih organizacija bira pukovski biro od 5 do 7 članova. Biro je iz svoje sredine izabirao sekretara, jednog člana odgovornog za agitaciono-propagandni rad i jednog za SKOJ. Politički komesar puka nije više mogao biti biran u biro, ali je obavezno prisustvovao njegovim sastancima. Izbornost u okviru ćelije (osnovne organizacije) izmenjena je samo utoliko što politički komesari bataljona nisu mogli biti birani za sekretara. Ovom merom funkcija političkog komesara odvojena je od izborne partijske funkcije. Izbori su vršeni jednom godišnje.

Pored ranijih, ovom odlukom SK uvedeni su i partijski rukovodioci po brigadama i bataljonima. Tu dužnost su vršili politički komesari, a imenovao ih je partijski rukovodilac JA. Partijsko-politički organi su ovom odlukom i formacijski osetno ojačani. Partijski biro puka je za svoj rad odgovarao partijskom rukovodiocu puka. Isti odnos bio je između biroa ćelije bataljona i partijskog rukovodioca ove jedinice. Odluke biroa su bile punovažne tek kad ih je osnažio partijski rukovodilac.

Peti Kongres KPJ održan 1948. godine i prvi posleratni Statut u osnovi su formulisali već postojeću praksu Partije u primeni demokratskog centralizma u radu i uskladili nove zadatke sa tadašnjim stepenom razvitka društveno-ekonomskih odnosa u našoj zemlji. Osnovna

organizacija je ostala i dalje mobilizator masa u izvršenju postavljenog plana i osiguravala vodeću ulogu Partije u državnim i društvenim organizacijama.³

Posle V kongresa dolazi do postepenih izmena u razvitku društvenog i privrednog sistema u našoj zemlji. I partijske organizacije su se oslobađale »svih onih krutih i birokratskih okova koji su ih sputavali u njihovom radu i razvitku«.⁴

Ove promene se odražavaju i u Armiji. Početkom 1949. godine CK KPJ je uneo značajne novine i u rukovođenju partijskom organizacijom u Jugoslovenskoj armiji. Ukinuta je institucija partijskog rukovodioca. Radom partijske organizacije u jedinicama do divizije sada rukovode komiteti, a u višim opunomoćstva koja imenuje CK KPJ. To je neosporno predstavljalo značajan korak ka još demokratskijem i kvalitetnijem rukovođenju. CK KPJ je, naravno i dalje rukovodio partijskom organizacijom u vojsci, ali sada preko svog Opunomoćstva za JA. Politički komesari bataljona ostali su sekretari osnovnih organizacija, a pukova i divizija sekretari komiteta, ukoliko su izabrani u ova rukovodstva. Komesari viših jedinica i načelnik Glavne političke uprave JA imenovani su za rukovodioce opunomoćstva CK SKJ u tim jedinicama, odnosno JA. Politički organi u MNO i komandama i dalje su se pretežno bavili partijskim radom kao pomoćni organi komiteta i opunomoćstva, ali su se sve više počeli afirmisati kao organi komande za ideološko-politički rad. Osnov za čitav rad i rukovođenje organizacijom SK u JNA bio je Statut SKJ. Poštovanju njegovih načela pridavan je veliki značaj.

Proširenje izbornosti. Odlukom od februara 1949. godine izbori su prošireni i na divizije, škole i slične ustanove. Da bi se obezbedio što bolji kvalitet sekretara osnovnih organizacija pukovskih i divizijskih komiteta i njihovih biroa i da bi se na ove dužnosti birali iskusniji partijski radnici za sekretare su birani oni koji su imali partijski staž od dve do pet godina. Ovi uslovi su bili opravdani i nužni. Isti cilj imalo je i potvrđivanje izbora komiteta i biroa u komandama, ustanovama i pukovima od strane Opunomoćstva CK KPJ za Jugoslovensku armiju, a u divizijama, školama i učilištima od strane CK KPJ. O primeni pomenute odluke CK KPJ u Uputstvu Opunomoćstva CK KPJ za JNA, pored ostalog, kaže se: »Odluka obezbeđuje još šire nego do sada sprovođenje principa unutarpartijske demokratije, jer su svi komiteti izborni pa, prema tome, i odgovorni za svoj rad, ne samo pred višim partijskim rukovodstvima već i pred partijskim članstvom«.

Proširenje izbornosti u partijskoj organizaciji Armije na divizijske komitete imalo je veliki značaj, kako za razvijanje demokratskijih odnosa, tako i za uticaj komunista u izgradnji naših jedinica, s obzirom

³ U Statut su tada ušle i mnoge odredbe koje su odraz nekritičnog prihvatanja prakse koja je nastala u drugačijim uslovima od naših, odredba sa kandidatskim stažom, o potvrđivanju odluka osnovne organizacije o prijemu u Partiju, isključenju itd.

⁴ A. Ranković, VI kongres KPJ, strana 337.

da se osnovna masa vojnika, starešina i komunista nalazi u bataljonima, pukovima i divizijama. Omogućavanje komunistima da i na partijskim konferencijama kažu što misle o problemima i pojavama u svojim jedinicama, da izmenjaju stečena iskustva i ispolje svoj uticaj na sastav komiteta — značilo je iskoristiti u punoj meri inicijative i mogućnosti širih partijskih kolektiva. Valja istaći da je demokračičnost i tajnost izbora smatrana osnovnim uslovom stvarnog izraza volje partijskog članstva.

Na VI kongresu usvojen je novi Statut Saveza komunista Jugoslavije. On je značio dalje razvijanje partijske organizacije u skladu sa uvođenjem samoupravljanja u sve oblasti našeg društvenog života. Uloga Saveza komunista Jugoslavije sada ima osnovni zadatak »da vaspitava mase u duhu socijalizma i da se neprekidno bori za njihovo političko i kulturno uzdizanje. Savez istovremeno razvija inicijativu i aktivnost masa za njihovo što šire učešće u privrednom, društvenom i političkom životu zemlje i u kontroli nad radom društvenih organizacija i ustanova, privrednih i državnih organa«⁵. Intencija ovako formulisane uloge SKJ bila je da se u praksi onemogući birokratizacija Partije njenim poistovećivanjem sa organima države. Ovim je »snažno otvoren jedan dublji proces organizacionog razvitka SKJ u skladu sa sve širim i dubljim razvojem socijalističke demokratije bez obzira na izvesne slabosti kojih je bilo u njegovoj interpretaciji i u praktičnoj primeni«⁶.

U skladu sa ulogom SKJ definisanom u Statutu i ostalim dokumentima, posle VI kongresa KPJ, sredinom 1953. godine dolazi i do vrlo značajnih promena u Armiji. Ukinuti su politički komesari i uvedeni pomoćnici komandanata za poslove iz oblasti ideološkog i političkog vaspitanja. To je znatno uticalo kako na sistem komandovanja u jedinicama, tako i na metod rukovođenja u organizaciji SK. Naime, uklanjanje komesara kao profesionalnih partijskih rukovodilaca i uvođenje pomoćnika komandanata za moralno-političko vaspitanje, imalo je, takođe za cilj, pored osnovnog, da se putem jednostarešinstva obezbedi što jedinstvenije rukovođenje jedinicama, i da se težište rukovođenja u partijskoj organizaciji potpuno prenese na komitete i opunomoćstva kao kolektivna partijska tela, što je isto tako bilo dalji korak u demokratizovanju rukovođenja u organizacijama SK u JNA. Ovi pomoćnici su preuzeli funkciju koju su imali komesari. Ako bi se desilo da neko od njih ne bude izabran za sekretara osnovne organizacije, odnosno komiteta, tada je na njegovo mesto postavljan drugi koji je uživao poverenje i ugled kod partijskog članstva.

Politički organi su sada postali organi komande i bavili se vaspitno-političkim i ideološkim radom sa vojnicima i starešinama. Tu činjenicu ni formalno ni suštinski nije menjalo to što su pojedine starešine, koji su radili u političkim organima, imenovani ili birani u partijska rukovodstva. Istovremeno su pri svim opunomoćstvima uspostavljeni njihovi pomoćni organi, organizacioni sekretarijati i instruktori, koji su se bavili isključivo partijskim radom.

⁵ Statut SKJ usvojen na VI kongresu.

⁶ A. Ranković, VII kongres SKJ, strana 101.

Dalji razvoj izbornosti u organizaciji SK u JNA išao je u pravcu sve punije demokratizacije i ukidanja svih ograničenja koja su postojala u ranijem periodu. Ukinuto je potvrđivanje izbornosti komiteta. Staž u SK je prestao biti uslov za izbor na rukovodeće dužnosti, a od 1951. godine pukovski komiteti biraju se od strane celokupnog partijskog članstva, itd.

Sve mere organizacione prirode, kao i druge na liniji izgradnje i unapređenja načina partijskog rukovođenja odnosno izbornosti, znatno su doprinele da čitavo partijsko članstvo sve jače utiče ne samo na sprovođenje već i na izgrađivanje stavova i politike organizacije SK u Armiji. U stvari u organizaciji SK u JNA stalno se razvijao proces demokratizacije i stvaranje takvih unutrašnjih odnosa koji su sve više isticali ulogu člana SK kao subjekta. Na toj bazi razvijalo se i stvaralo idejno i akciono jedinstvo komunista, kako u sprovođenju opšte politike SK tako i u konkretnoj borbi za izgradnju i jačanje Armije. Pored izbornih konferencija i sastanaka, komunisti su putem savetovanja, seminara, skupova i dr. ispoljavali svoj uticaj na donošenje mera, odluka i stavova, kao i na celokupan život i rad u Armiji.

Polazeći od novog programa i stečenih iskustava, Statut Saveza komunista Jugoslavije usvojen na VII kongresu, još konkretnije je razradio ulogu Saveza, a osobito metod rada kojim se prevazilazi usko shvaćena vaspitna uloga SK i naglašavaju političko-organizatorski zadaci članova organizacija i rukovodstava SK. Ali, sistem rukovođenja organizacijom Saveza komunista u JNA u principu je ostao isti sve do VIII kongresa, mada je bilo izvesnih pojedinačnih izmena manjeg značaja.

Osmi kongres. Na VIII kongresu SK Jugoslavije u Statut su unesene takve bitne i krupne izmene da je time, u stvari, donešen novi Statut SKJ. Naročito su značajne odredbe Statuta koje insistiraju na punoj afirmaciji člana SK kao subjekta koji učestvuje ne samo u sprovođenju već i u izgrađivanju politike Saveza komunista. On postaje stvaralac politike, a ne čovek koji samo čeka da gotove stavove prorađuje i prenosi. »Obaveza je i pravo člana SK«, kaže se u Statutu, »da učestvuje u izgrađivanju, objašnjavanju i ostvarivanju politike Saveza; ... da svoj stav i mišljenje o svim pitanjima društvenog razvitka izlaže i brani u organizacijama Saveza, da na sastancima i u štampi Saveza komunista učestvuje u raspravljanju i utvrđivanju politike Saveza«. Dalje, sasvim je nova odredba da član SK ima pravo i obavezu »da u toku izvršavanja usvojenih stavova i odluka, a na osnovu iskustava iz prakse, daje svoje primedbe na njih i predloge organizaciji i rukovodstvima Saveza«, čime se afirmiše princip da je »praksa u krajnjoj liniji uvek iznad svake odluke, odnosno da nema takve odluke koja ne bi mogla biti razvojem prevaziđena«. ⁷

Osmi kongres i novi Statut uneli su vrlo značajne novine i u rukovođenju organizacijom Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Naime, u Statutu je propisano da organizacijom SKJ u JNA, armijskim oblastima, Ratnom vazduhoplovstvu i Graničnim jedinicama

⁷ L. Koliševski, *Referat na VIII kongresu.*

rukovode opunomoćstva kao i ranije. Ali, ona se sada imenuju na ple-
narnoj sednici CK SKJ svake druge godine, dok ranije nije postojao
rok u pogledu trajanja njihovog mandata. To obezbeđuje da se kolek-
tivno diskutuje i odlučuje o sastavu opunomoćstva i omogućava njihovo
češće obnavljanje i podmlađivanje na čemu novi Statut inače snažno
insistira, kao na jednom vrlo značajnom sredstvu za uspešniji rad i iz-
građivanje Saveza komunista putem razvijanja sve demokratskijih od-
nosa. Istovremeno to CK SKJ obavezuje i olakšava mu da neposrednije
i stalno ostvaruje uvid i utiče na rad organizacije SK u Armiji.

Novi Statut doprinosi boljem i demokratskijem metodu rukovođe-
nja SK u Armiji još i na taj način što imenovana rukovodstva postoje
samo na dva stepena: u JNA i armijskim oblastima, dok se sva ostala
biraju. Isto tako novim Statutom je određeno da »opunomoćstvo Cen-
tralnog komiteta SKJ za organizaciju Saveza komunista u Jugosloven-
skoj narodnoj armiji podnosi izveštaj Centralnom komitetu Saveza ko-
munista Jugoslavije o celokupnom radu organizacije Saveza komunista
u Jugoslovenskoj narodnoj armiji«. ⁸ Na ovaj način najviši organ Saveza
komunista Jugoslavije — kongres, ne samo da je regulisao osnovna pi-
tanja rukovođenja organizacijom SKJ u JNA, već je konkretno pred-
video da u tom sklopu CK SKJ razmatra izveštaj Opunomoćstva o or-
ganizaciji SK u JNA. Prema tome, CK SKJ kao najviši rukovodeći
organ SKJ između dva kongresa kolektivno će i neposredno pratiti
osnovna pitanja rada partijske organizacije u vojsci i tako efikasnije
uticati na razvitak organizacije SK i izgradnju Jugoslovenske narodne
armije. To, nesumnjivo, znači krupan korak napred i ima veliki značaj
za ostvarivanje stavova i odluka Kongresa i Statuta SKJ u organizaciji
SK u JNA. Istovremeno time je jače naglašena i odgovornost opuno-
moćstva za svoj rad i rad organizacija kojima ona u ime CK SKJ ru-
kovode.

Najkrupnija promena, koja je ušla i u Statut i usvojena na VIII
kongresu, jeste proširenje izbornosti u organizaciji SK u JNA. Ubu-
duće će se birati sva rukovodstva, zaključno sa komitetom vojnog pod-
ručja. Iako Statut SKJ predviđa da se konferencije za izbor komiteta
drže svake druge godine, u Armiji će se svi, pa i komiteti koji nepo-
sredno rukovode osnovnim organizacijama i jedinicama i komandama,
birati svake godine. Na ovakvo rešenje išlo se zbog odluke da bi svi
komunisti puka jednom godišnje zajednički analizirali svoj rad i sagle-
dali zadatke za narednu godinu. Dinamika rada i života u jedinicama
i ustanovama Armije, češće promene ličnog sastava, programa obuke
i sl. opravdavaju ovakvo rešenje. Osim toga, ovakvim rešenjem omogu-
ćava se brže i potpunije podmlađivanje komiteta i pruža mogućnost
mladim starešinama da steknu iskustva iz partijskog rada i utiču na rad
organizacije. Sva ostala rukovodstva biraće se odnosno imenovati na dve
godine. Na veće vremenske intervale se nije išlo, s obzirom da se ovim
obezbeđuju češće analize rada organizacija i rukovodstva, smanjuje se
potreba za održavanjem vanrednih konferencija ili savetovanja, a uz to
obezbeđuje i češća promena u sastavu komiteta. Novim Statutom i prošir-

⁸ Statut SKJ, glava 9, član 39.

rivanjem izbornosti, komunistima u Armiji daje se još veća mogućnost da utiču ne samo na sastav rukovodstva, već i na sve elemente unutararmijskog života i izgradnju jedinica u kojima žive.

Stalne promene u sastavu rukovodstva takođe su od značaja za razvijanje demokratičnosti u organizaciji SKJ i istovremeno i odgovornosti prema članstvu koje ih bira. Princip izbornosti postavljen je tako da praktično svi komunisti Jugoslovenske narodne armije učestvuju u izborima i ostvaruju pravo da i sami budu birani. Prema ovome bi, samo u sekretarijatima osnovnih organizacija Armije, radilo preko 10.000 komunista, a u komitetima preko 7.000. S obzirom na to da se pri svakom izboru sastav menja za trećinu članova, pruža se široka mogućnost komunistima da u određenom periodu svi imaju po neku izbornu funkciju. To je značajno kako sa stanovišta demokratičnosti i realizacije principa da svaki član SK »bira i može biti biran«, tako i u pogledu stalnog unošenja novog poleta u rad organizacije SK, a i sticanja iskustva iz toga rada.

U duhu Statuta usvojenog na VIII kongresu i u organizaciji SK u JNA predviđa se održavanje savetovanja širih partijskih aktiva. Osnovni cilj ovih savetovanja je konsultacija velikog broja članova SK i rukovodećih kadrova po najkrupnijim pitanjima unutararmijskog života i zadataka organizacije SK i široka razmena iskustava stečenih u radu. Time se i na ovaj način doprinosi realizaciji suštinskog načela Statuta — da član SK bude subjekt i aktivni činilac u izgrađivanju stavova i politike SKJ. Statut predviđa da će se ubuduće, svuda gde se biraju komiteti, osim u pukovima, na izbornim konferencijama birati i kontrolne komisije. One će se imenovati tamo gde se imenuju i opunočlstva. S obzirom na ulogu koja im je data na VIII kongresu SKJ, kontrolne komisije će značiti mnogo u borbi protiv svih vrsta narušavanja normi partijskog života i biti pomoć razvijanju demokratskih odnosa u organizacijama i rukovodstvima SK. One će značiti novi kvalitet u oblasti unutarpartijskih odnosa i punu garanciju poštovanja principa demokratskog centralizma. Sada se prvi put biraju i revizione komisije i to samo na konferencijama za izbor komiteta koji neposredno rukovode osnovnim organizacijama.

Sve ovo ima veliki značaj za unapređenje i poboljšanje metoda rukovođenja i za razvijanje demokratskih odnosa u organizaciji SK u JNA uopšte, za njeno izgrađivanje i razvijanje u duhu intencija koje leže u osnovi odluke VIII kongresa, za još uspešnije prevazilaženje svega onoga što bi eventualno takvom razvitku smetalo.

Položaj članova Saveza komunista u Armiji. Položaj komunista u vojsci ima veliki značaj, jer od toga umnogome zavisi kakva će biti njihova uloga, aktivnost na jačanju moralno-političkog jedinstva i borbene čvrstine jedinice. To tim više što je organizacija SK u Armiji brojna i što se njen uticaj prostire na sve oblasti života i rada jedinica. Tako, npr. 95,23% oficira, 78,13% podoficira i 80,70% vojnih službenika su članovi SK. Pitomaca i vojnika ima znatno manje (21,86% pitomaca i 9,42% vojnika su članovi SK), ali je zato njihov uticaj na sredinu još značajniji. Međutim, specijalni uslovi zbog principa subordinacije i jednostarešinstva i obaveze disciplinovanog izvršavanja svih naređenja

utiču na određen način i na položaj mlađih, odnosno položaj svih pripadnika Armije. Objektivno i kao stalno prisutan faktor, ovaj odnos utiče i može tu i tamo da ograniči prava mlađih. Upravo zbog toga Opunomoćstvo CK SKJ za JNA i sva druga rukovodstva svojim uticajem, odlukama i zaključcima, obezbeđuju da se taj nepovoljan uticaj svede na najmanju meru.

Međutim, kao što se razvijala organizacija SK u celini, proširivala izbornost i na toj osnovi produbljavali principi demokratskog centralizma, tako se menjao i položaj komunista u vojsci. U vreme ograničene izbornosti, postojanja odvojenih osnovnih organizacija za vojnike i starešine i ograničavanje kritike — komunisti u vojsci nisu mogli kao danas da ispolje svu svoju ličnost i uticaj na život i rad jedinica.

Mada je obrazovanje posebnih osnovnih organizacija za ročni sastav (1953. godine) imao za cilj da vojnici članovi SK više dođu do izražaja i da im se omogućući veći uticaj na rad u osnovnim organizacijama, ipak je njihovo ukidanje i stvaranje jedinstvene osnovne organizacije za vojnike i starešine znatno izmenilo položaj komunista — vojnika. U ovim osnovnim organizacijama, zajedno sa svojim starešinama, vojnici članovi SK su u mogućnosti da otvoreno iznose svoja zapažanja, predloge i mišljenja i brže stiču iskustva iz partijskog rada. Na ovaj način oni su bolje i potpunije shvatili svoje obaveze kao komunisti i pripadnici Armije.

Praksa i dužnosti članova u ovakvim organizacijama su bili isti, mada su u jednom periodu razvoja naše Armije u partijskoj organizaciji uvedena i izvesna ograničenja u kritici starešina. To je učinjeno zbog učvršćenja vojne discipline i podizanja autoriteta starešine. Smatralo se da bi kažnjavanje članova Partije na komandnim dužnostima, »koji su zajedno sa svojim potčinjenima u istoj osnovnoj organizaciji« dovodilo do slabljenja discipline. Takve starešine su izuzete od kritike u svojim osnovnim organizacijama, ali samo za svoj rad na funkcionalnim dužnostima, za zadatke koje dobijaju od pretpostavljene komande, kao i naređenja i zapovesti koje izdaju. To, međutim, ne znači da su oni bili izuzeti od svake partijske odgovornosti i kritike. Komiteti su imali pravo i dužnost da ih za greške pozivaju na odgovornost, da ih kritikuju i kazne. Stoga se teško mogu naći primeri da je ma koji starešina u to vreme izbegao da bude pozvan na odgovornost, ako je to zaslužio. To tim pre što je i pored svih tih ograničenja bio zauzet jasan stav da član KP, bez obzira na funkciju, ako krši program i Statut i liniju Partije, treba da odgovara pred svojom osnovnom organizacijom. Značajan je i stav da one članove KP koji su članovi sekretarijata ili sekretari osnovne organizacije, bez obzira na kojoj su funkciji, može kritikovati i kazniti osnovna organizacija. Kao što se vidi i pored svih ograničenja, koja su davno prevaziđena u organizaciji SK u JNA, Partija nije tolerisala ničije slabosti. Princip da ni jedan član Partije ne može biti kažnjen u odsustvu obezbeđivao mu je puno pravo da utiče na tok sastanka, na utvrđivanje objektivne istine i na donošenje odluke. To što su sve odluke o kažnjavanju potvrđivali komiteti i opunomoćstva, odnosno kontrolne komisije, bilo je više mera obezbeđenja potpunije objektivnosti, nego ograničenja samostalnosti osnovnih organizacija.

Kada je reč o tom periodu razvoja naše Armije i radu partijske organizacije, a time i o specifičnom položaju komunista, valja podsetiti na stav Opunomoćstva koji je dat u Uputstvu od 4. marta 1949. godine: »Odluka je živi odraz osobenih uslova rada i razvoja partijske organizacije u Armiji. Radi toga njome nisu narušeni zahtevi moderne armije u smislu komandovanja trupom, očuvanja pravilnih starešinskih odnosa i čvrste discipline u Armiji«.

Iako su sva ograničenja davno prevaziđena, nakon VI kongresa SKJ i većeg naglaska vaspitne uloge komunista u vojsci je bilo izvesnog neshvatanja mesta i uloge SK, a kao posledica toga i pojava nedovoljne borbe protiv konkretnih slabosti u jedinicama. Neshvatanje uloge SK ispoljavalo se u mišljenju da partijska organizacija treba samo da »pomaze« komandama i da se pretežno bavi političko-vaspitnim radom i sl. To je imalo za posledicu slabljenje praktične akcije komunista u vezi s mnogim nedostacima vezanim za rad po unutararmijskim i drugim pitanjima. Prevazilaženju tih pojava i slabosti rukovodstva SK su neprekidno poklanjala odgovarajuću pažnju, boreći se za organizacionu izgradnju i učvršćenje normi partijskog života, demokratizaciju odnosa u osnovnim organizacijama i rukovodstvima i puniji razvoj kritike i samokritike.

Činjenica da se u osnovnim organizacijama nalaze zajedno vojnici i starešine sa istim pravima i obavezama omogućava svakom članu SK da ispolji svoj uticaj, aktivno se uključi u rešavanje svih pitanja kojima se organizacija SK bavi i smelo kritikuju slabosti. Pravo na kritiku, koje danas uključuje i pravo na kritiku starešina, imaju svi komunisti. Ono predstavlja važan elemenat zdravih odnosa među komunistima i jedinicama. Ono istovremeno obavezuje svakog člana SK da lično bude aktivan, da pravi i poznaje problematiku svoje jedinice i materiju na koju se odnosi njegova kritika. Jer, kritika ima, pre svega, za cilj da unapređuje rad, a zatim i da pomogne pojedincima da otklone lične slabosti. Pri tome je važno kritički prilaziti vlastitom radu i postupcima, uočavati sopstvene greške i slabosti, kako u radu tako i u odnosima prema mlađima i starijima.

Ovi stavovi Opunomoćstva CK SKJ za organizaciju SK u JNA i neprestana briga da se oni realizuju u praksi, ukazuju na to da se ne radi o deklarativnim pravima komunista. Jednaka prava i obaveze svih komunista bez obzira na čin i položaj vidno su izražena u sastavu sekretarijata osnovnih organizacija i komiteta. Naime, samo prilikom izbora u 1963. godini u sekretarijate osnovnih organizacija izabrano je preko 50% mladih starešina i vojnika, a za sekretare osnovnih organizacija preko 30%, dok je u komitete izabrana trećina mladih starešina.

Stalno negovanje principa demokratskog centralizma i njihovo sprovođenje u praksi predstavlja snažan elemenat čvrstine organizacije SK u vojsci. Međutim, treba istaći da objektivni faktori koji su izraz armijskih specifičnosti ponekad dovode do pojava koje u izvesnoj meri narušavaju taj princip. To se naročito odnosi na kritiku i samokritiku, kao i na primenu disciplinskih mera u organizaciji SK u JNA. Mlađi se dosta ustručavaju da kritikuju, a ima slučajeva da stariji guše kritiku čak i kada je ona opravdana. Na slabosti mlađih komunista se ponegde gleda oštrije i lakše im se izriču i oštrije partijske kazne nego kada su

u pitanju stariji. U stvari, problem u položaju komunista se najčešće javlja u oblasti unutarpartijske demokratije, u odnosu stariji — mlađi. Mada nisu česte, ove pojave rukovodstva SK shvataju vrlo ozbiljno i neprekidno se bore da ih uklone, kao i sve druge prepreke koje smetaju demokratskim i ravnopravnim odnosima u organizaciji SK u JNA.

Upravo zato u primeni Statuta, donetog na VIII kongresu SKJ, organizacija SK u JNA polazi od toga da je njegova načela neophodno u praksi realizovati. To je naročito značajno postići kada je u pitanju kritika i samokritika, jer je ona nužno sredstvo u borbi protiv slabosti, za jačanje drugarstva i vaspitanju komunista. Pravo komunista »da na sastancima organizacije Saveza kritikuje rad i postupke svakog člana, funkcionera ili rukovodstva Saveza«⁹ je njegovo značajno oružje u borbi protiv slabosti ma gde se one javljale. To, međutim, i obavezuje svakog člana SK da aktivno i odgovorno učestvuje u izvršavanju svojih partijskih obaveza, jer će samo tako biti u mogućnosti da objektivno i konstruktivno ispoljava svoj uticaj na rad drugih i cele organizacije kojoj pripada. Sa takve pozicije je jedino pravilno i moguće ostvariti uticaj na razvijanje borbe mišljenja i izgrađivanje jedinstvenih stavova, na disciplinu i odgovornost prema obavezama i sl.

U odluci CK SKJ o organizacionoj strukturi i načinu izbora u Jugoslovenskoj narodnoj armiji govori se i o osnovnim zadacima komunista u vojsci. To je učinjeno stoga što Statut SKJ, iz razumljivih razloga, kao jedinstveni dokument za sve komuniste Jugoslavije nije mogao ulaziti u posebne zadatke. Odluka ističe naročiti značaj funkcionalnog rada, učvršćenja moralno-političkog jedinstva, sticanje vojnih i političkih znanja i razvijanje discipline i drugarstva. Posebnu pažnju zaslužuje zadatak po komé su komunisti u vojsci dužni da »predanim i odgovornim radom na svojim funkcionalnim dužnostima i stvaralačkom inicijativom stalno podižu borbenu spremnost svojih jedinica i ustanova«.

Za komuniste koji rade u vojsci najvažniji zadatak je uvek bio jačanje borbene spremnosti armije, a njegovo uspešno ostvarivanje moguće je samo kroz odgovorno obavljanje funkcionalnih dužnosti uz poštovanje principa subordinacije i jednostarešinstva. Međutim, i u takvim uslovima u odluci se insistira i na »stvaralačkoj inicijativi«, svesnom i odgovornom odnosu prema tim najkrupnijim obavezama. Time se u stvari i na ovaj način oživotvorava bitno načelo Statuta SKJ — da je svaki član SKJ i subjekt, aktivni stvaralac politike SKJ, a ne samo nosilac obaveza.

Pukovnici
Boško RODIĆ
i
Ernest MEZGA

⁹ Statut SKJ.